

'Mgogoro' wa Ushairi wa Kiswahili bado Upo?: Uchunguzi wa Nyimbo za Muziki wa Hip hop na Bongo fleva nchini Tanzania

Shani Omari

Ikisiri

Nyimbo za muziki wa *Hip hop* na *Bongo fleva* zimekuwa maarufu nchini Tanzania kuanzia miaka ya 1980. Nyimbo hizi, kama mojawapo ya tanzu au kiperi cha ushairi simulizi wa Kiswahili, zimekuwa ni chanzo kizuri cha utafiti kuhusiana na masuala mbalimbali yahusikayo. Miongoni mwa mambo yanayoonekana kuanza kujitokeza katika nyimbo hizo ni mgogoro wa ushairi kama ule ambao ulitokea miaka ya 1970 katika ushairi wa Kiswahili. Makala hii inalenga kulichunguza suala hili ili kujua namna linavyojitokeza pamoja na mawanda yake. Makala ya utafiti huu imejikita hasa katika kuchunguza mashairi ya nyimbo za muziki huu ili kuchunguza viashiria vya mgogoro huu. Nadharia ya Uhemnitiki ndiyo iliyotumika katika uchambuzi wa data za makala hii. Matokeo ya utafiti huu yanaonesha kuwa kuna mjadala wa chini kwa chini unaoendelea baina ya wasanii kupitia nyimbo zao kuhusiana na shairi zuri la muziki wao liweje kifani na hata kimaudhui. Hata hivyo bado 'mgogoro' huo haujafikia upeo mkubwa.

1.0 Utangulizi

Mgogoro katika ushairi wa Kiswahili si jambo geni kwa wale ambao ni wenyeji wa uwanja huu. Historia ya ushairi wa Kiswahili Afrika Mashariki inaeleza kuwa mwishoni mwa miaka ya 1960 na mwanzoni mwa 1970 ushairi wa Kiswahili uliingia katika hatua mpya kutokana na kuibuka kwa mgogoro huu. Makala na vitabu kadha wa kadha vilichapishwa na kuzungumzia mgogoro huu (taz. Mulokozi na Kahigi 1973, 1979; Kezilahabi, 1974, 1983; Mayoka, 1984; Massamba, 1983; Ruo, 1983; Sanka, 1995; Njogu na Chimera, 1999). Kwa sasa ukimya mrefu umetawala kuhusiana na malumbano ya pande mbili hizo, yaani wanamapokeo au wanajadi na wanausasa/wanamabadiliko/ wanamapinduzi. Hivi leo mgogoro huo unaweza kufananishwa na volkano tuli. Hata hivyo, Kezilahabi (1983:145) anatahadharisha kuwa "mgongano kati ya wanamapokeo na wanamapinduzi katika kazi za sanaa ni jambo ambalo haliwezi kuepukika katika Fasihi na hutokea mara kwa mara." Naye, Maitaria (2012:98) anaona kuwa "ingawa kwa sasa 'mgogoro' katika ushairi wa Kiswahili haupo, unaendelezwa chini kwa chini kwa kiwango fulani." Ni lengo la makala hii basi kuonyesha na kujadili namna mgogoro huo unavyojitokeza 'mara kwa mara' au 'chini kwa chini' miongoni mwa wasanii wa Hip hop na Bongo fleva nchini Tanzania.

Uchambuzi wa data zetu umetumia Nadharia ya Kihemnitiki. Hapo mwanzo neno 'Hemnitiki' lilitumika kwa ajili ya kufasiri maandishi matakatifu tu; lakini mnamo karne ya 18 nadharia hii ilipanua mawanda yake na kuingiza ufasiri wa matini nyingine yoyote (Eagleton, 1996:57). Lengo la nadharia hii ni kutoa fasiri, maana au maoni kuhusiana na kile kinachoelezwa katika matini husika. Matini hiyo inaweza kuwa ya kisheria, kihistoria, kifasihi, kidini na kadhalika. Miongoni mwa waasisi na wafuasi wa nadharia hii ni Hans-Georg Gadamer, Friedrich Schleiermacher, Wilhelm Dilthey, Edmund Husserl na Martin Heidegger ambao,

kwa ujumla, wanaeleza kuwa Hemenitiki ni sanaa ya kuielewa matini na msingi wa kufasiri aina zote za matini katika sayansi ya jamii (Abrams, 1999: 127-132; Eagleton, 1996: 57-59). Nadharia hii inachunguza jinsi wasomaji wanavyoielewa matini fulani. Hivyo, uwezo, uelewa na uzoefu wa mhakiki au msomaji wa kazi ya fasihi husaidia kuipa maana kazi ya kifasihi. Aidha, katika kuielewa kazi ya fasihi wasomaji au wahakiki hutumia mbinu mbalimbali, hii ni pamoja na kuielewa muktadha wa kazi fulani ilipoandikwa. Muktadha huo unaweza kuwa wa kiutamaduni au wa kihistoria (Eagleton, 1996; Wamitila, 2002). Kwa kupitia nadharia tumeweza kujadili na kutoa fasiri yetu kuhusiana na ‘mgogoro wa ushairi’ kama unavyojitokeza miongoni mwa wasanii wa muziki wa Hip hop na Bongo fleva. Katika kujadili suala hili makala yetu imegawika katika sehemu tano: utangulizi ambapo pia umefafanua nadharia iliyotumika katika makala hii, historia fupi ya kuingia kwa muziki wa Hip hop na Bongo fleva nchini Tanzania, mgogoro katika ushairi wa Kiswahili kwa ufupi, kiini cha makala ambapo tumejadili ‘mgogoro wa ushairi’ katika muziki wa Hip hop na Bongo fleva na mwisho ni hitimisho.

2.0 Historia Fupi ya Muziki wa Hip hop na Bongo fleva

Historia ya muziki wa Hip hop inaeleza kuwa huu ni utamaduni ulioanzishwa na vijana weusi wa Kimarekani na Afro-Caribbean huko Bronx, New York City, mnamo miaka ya 1970. Kwa kuwa hawakuwa na fursa sawa za kisiasa, kijamii na kiuchumi na Wamarekani wengine utamaduni huu uliwapa sauti ya kuelezea matatizo yao. Miongoni mwa elementi za muziki huu ni *mabreka*, *grafiti* na *rap* (Rose, 1994). Muziki wa Hip hop uliingia nchini Tanzania mwishoni mwa miaka ya 1980. Historia inaeleza kuwa vijana wa Kitanzania ambao familia zao zilikuwa zinajiweza kiuchumi walienda ughaibuni kwa ajili ya masomo, kusalimia ndugu na jamaa; na hivyo kwa msaada wa ndugu na jamaa zao waliingiza muziki huu nchini kupitia kanda, magazeti na kadhalika. Hata hivyo, ingawa historia inaonesha kuwa Hip hop imetoka Marekani lakini tafiti tangulizi zinaonesha kuwa asili na mzizi wa Hip hop (hasa *rap* maarufu kama muziki wa kufokafoka) ni Afrika (Burnim na Maultsby, 2006; Powell, 2013 na Clark, 2013 katika Sway 2015:29). Aidha, kwa kuwa huko Marekani Hip hop ilichipuka miongoni mwa Wamarekani Weusi ambao asili yao ni Afrika ni hakika kuwa mzizi wa *rap* asili yake ni Afrika. Hii inadhihirishwa na nduni mbalimbali za kifasihi simulizi ya Afrika zinazopatikana katika muziki huu kama vile majigambo, masimulizi na majibizano (Omari, 2009). Kwa hakika mzizi wa *rap* umetokana na utamaduni wa fani simulizi za Kiafrika (Haskins, 2000; Halliday, 2011).

Tangu kuibuka kwake muziki huu umeendelea kukua na kuimarishwa siku hadi siku. Hii inajidhihirisha kwa kuongezeka kwa wadau na wafuasi wake kama vile wasanii na wapenzi na matumizi ya vionjo vya kifasihi, kiutamaduni na kimuziki vya ndani na nje ya Tanzania. Miongoni mwa vionjo hivyo ni kuingiza midundo ya ngoma za Kiafrika, malumbano, majibizano, majigambo na hata

midundo ya kimuziki kutoka Bara la Asia na kwingineko duniani. Maendeleo mengine ni kubadilika kutoka kuimba kwa Kiingereza hadi Kiswahili¹, kubadilika kutoka kurap tu hadi kuimba, kushamiri kwa dhamira za mapenzi na kuzaliwa neno 'Bongo fleva'. Hivyo, Bongo fleva ni mchanganyiko wa aina² mbalimbali za muziki ikiwamo *rhumba*, *zouk*, *reggae*, *R&B* na kadhalika, unaochanganya vionjo vya kimuziki na kifasihi kutoka ndani na nje ya nchi na unaimbwa zaidi na vijana nchini Tanzania kwa Kiswahili (taz. Reuster-Jahn, 2007; Englert, 2008; Omari, 2009; Mnenuka, 2011; Samwel, 2012; Sway, 2015). Muziki huu una wigo mpana kiasi cha kushirikisha wasanii wa nchi nyingine kutoka ndani na nje ya Afrika kama vile Kenya, Nijeria, na Marekani. Kukua na kushamiri kwa nyimbo za Hip hop na Bongo fleva kunafanya kuwa moja ya kipera muhimu cha ushairi wa Kiswahili. Hata mgogoro wa ushairi wa Kiswahili uliojitokeza miaka ya 1970 unaonekana kuanza kujitokeza katika nyimbo za wasanii wa muziki huu. Makala hii basi imedhamiria kulichunguza suala hilo ili kubainisha 'mgogoro' huu wa ushairi unavyojitokeza katika nyimbo za muziki wa Hip Hop na Bongo Fleva.

3.0 Mgogoro wa Ushairi wa Kiswahili kwa Ufupi

Katika kujadili mada ya makala hii ni vema tueleze kwa ufupi kuhusu mgogoro wa ushairi wa Kiswahili. Ili kupata usuli wa mgogoro huu kwanza tumepitia fasili chache za ushairi kwa mujibu wa washairi wa kimapokeo na washairi wa kisasa. Hii imetusadia kuona msisitizo wao kuhusiana na nadharia ya ushairi. Tukianza na wanamapokeo, Shaaban Robert (1968) anafasili kuwa "ushairi ni sanaa ya vina inayopambanuliwa kama nyimbo mashairi na tenzi...ushairi una ufasaha wa maneno machache au muhtasari...kina ni mlingano wa sauti za herufi...na ufasaha ni uzuri wa lugha. Mawazo, maono na fikra za ndani zinapoelezwa kwa muhtasari wa ushairi huvuta moyo kwa namna ya ajabu." Kwa upande wa Mathias Mnyampala (1970: dibaji) anafasili kuwa "ushairi ni msingi wa maneno ya hekima tangu kale. Ndicho kitu kilicho bora sana katika maongozi ya dunia kwa kutumia maneno ya mkato na lugha nzito yenye kunata iliyopangwa kwa urari wa mizani na vina maalumu kwa shairi." Kwa jumla fasili hizi mbili za ushairi unaozingatia zaidi arudhi za kimapokeo, miongoni mwa nyingi ambazo hazikuoneshwa hapa, zinasisitiza lugha fasaha, nzito na ya mkato au muhtasari, urari wa vina na mizani, na dhima ya ushairi kwa binadamu kifikra na maongozi ya dunia. Fasili za wanamapokeo ingawa zimeonyesha umuhimu wa maudhui na fani katika utungo, msisitizo wa urari wa vina na mizani unajitokeza bayana. Miongoni mwa washairi wengine walio katika mkondo huo ni David Massamba, Ahmad Nassir, Shihabuddin Chiraghdin, Jumanne Mayoka, Saadani Kandoro, na Amiri Sudi Andanenga (taz. Omary, 2011). Kundi hili lilishamiri na kutawala utunzi wa

¹ Hata hivyo hivi karibuni Kiingereza kimeanza kushamiri tena katika nyimbo hizo.

² Ingawa Hip hop ya Tanzania ilizoeleka kuitwa ni sehemu ya muziki wa Bongo Fleva lakini sasa inasisitiza kujitenga kutokana na matakwa ya wasanii wake na kutokana na kuwa na misingi yake kama vile ujumbe mkali, graffiti, na kadhalika.

ushairi huku msisitizo, pamoja na mambo mengine, ikiwa ni uzingativu wa arudhi hasa urari wa vina na mizani.

Kundi la wanausasa, kama tulivyodokeza hapo awali, liliibuka mwishoni mwa miaka ya 1960 na mwanzoni mwa 1970. Jared Angira, Euphrase Kezilahabi na Ebrahim Hussein ndio wanaotajwa kuwa waasisi wa mgogoro huu. Watunzi na wafuasi wengine wa ushairi wa kimapinduzi ni pamoja na Mugyabuso Mulokozi, Kulikoyela Kahigi, Farouk Topan, Alamin Mazrui, Said Ahmed Mohamed, Fikeni Senkoro na Theobald Mvungi (Massamba, 1983). Wanausasa wanaibua mgogoro baada ya kuanza kuandika mashairi ambayo hayakuzingatia kanuni za utunzi za vina na urari wa mizani zilizozeleka katika mashairi ya Kiswahili. Hii ni baada ya kupata elimu ya Chuo Kikuu na kujifunza masuala mbalimbali ikiwemo fasihi na ushairi wa Kiswahili na ushairi wa lugha nyingine duniani. Hivyo, wanataka uhuru wa kifani na kimaudhui katika utunzi wa kazi za sanaa na kutaka kukiuka kaida au misingi iliyozeleka. Shitemi (2010:8) anaeleza kuwa “Wanamapokeo waliwaona wanamapinduzi kama chipukizi wasiofahamu kunga za utunzi, iliyofanya watunge tungo za mlegezo na guni zisizokidhi mahitaji ya vina na mizani. Kwa upande mwingine wanamapinduzi waliwashutumu wanamapokeo kwa kuwaona kama waliopitwa na wakati na walioshikilia kuuzonga ushairi wa Kiswahili na kuunyima nafasi ya kukua na kupanua upeo.”

Tukiangalia kwa ufupi fasili za ushairi kwa mujibu wa wanausasa, Mulokozi na Kahigi (1979: 25) wanafasili kuwa “ushairi ni sanaa inayopambanuliwa kwa mpangilio maalumu wa maneno fasaha na yenye muwala, kwa lugha ya mkato, picha au sitiari au ishara, katika usemi, maandishi au mahadhi ya wimbo, ili kueleza wazo au mawazo, kufunza au kueleza tukio au hisi fulani, kuhusu maisha au mazingira ya binadamu, kwa njia inayogusa moyo”. Kadhalika, Senkoro (1988: 9) anafafanua kuwa “ushairi ni utanzu wa fasihi utumiao mpangilio wa lugha ya mkato, ya kipicha na iliyopangwa kwa njia iletayo mapigo mahususi kufuatana na maudhui yahusikayo.” Kwa ujumla kundi hili lina mwelekeo kuwa vina na mizani si vipengele vya lazima katika utunzi wa ushairi wa Kiswahili. Mulokozi (1975) kwa mfano, anaeleza kuwa ushairi wa Kiswahili hautambuliki kutokana na vina na mizani kwa kuwa hizi ni sifa za ushairi duniani kote. Kinachoutambulisha ushairi wa Kiswahili ni lugha yake ya Kiswahili na masuala ya kijamii na kisiasa yanayoelezwa na ushairi huo. Hivyo, lengo lao lilikuwa ni kuleta mabadiliko katika sanaa hii, kuuendeleza ushairi wa Kiswahili, kuleta uhuru zaidi katika utunzi na kuenzi ushairi simulizi asilia wa Kibantu. Hii ni kutokana na ukweli kwamba “kiuasilia chanzo cha ushairi wa Kiswahili ni nyimbo ambazo hapo awali zilikuwa zikiimbwa bila kufuata utaratibu maalumu wa vina na mizani kama kawaida za ushairi uliozeleka leo” (taz. Massamba, 1983: 60). Mulokozi na Kahigi (1973: vi) katika utangulizi wa *Mashairi ya Kisasa* wanafafanua kuwa ingawa “washairi wengi wanazijua na kufuata kanuni za mizani, vina, vibwagizo na kadhalika...utunzi wa mashairi hauna budi kuwa na uhai kama ilivyo lugha yenyewe ya Kiswahili; yaani utunzi wa mashairi hauna budi kubadilikabadilika. Ni

dhahiri kwamba mtunzi azijue kanuni za ushairi walakini asizichukulie kama kanuni zisizobadilika.” Hivyo basi, watunzi wasiofuata urari wa vina na mizani katika tungo zao haimaanishi kuwa hawajui au hawawezi kutumia kanuni hizo.

Tukiangalia fasili ya ushairi kutoka pande zote mbili, kwa ujumla, wanakubaliana kuhusiana na umuhimu wa fani na maudhui katika utungo; lugha ya mkato, ufasaha na mpangilio maalumu; na mawazo, hisi nzito na fikra za ndani (taz. Senkoro 1988: 5; Massamba, 1983: 58). Hivyo basi, kimsingi mgogoro huu uko hasa katika matumizi ya urari wa mizani na vina, kwani wanamapokeo wanashikilia kuwa vipengele hivi ni vya lazima; ni sheria za kutumiwa katika ushairi wa Kiswahili. Mathalani, Mayoka (1984) anadai kuwa ushairi wa Kiswahili usipotumia vina na urari wa mizani utaanguka kitakotako. Wanausasa wanadai kuwa si lazima shairi liwe na vina na urari wa mizani ndipo liitwe shairi la Kiswahili (Senkoro, 1988: 3-5). Hivyo basi, tunapozungumzia mgogoro katika ushairi wa Kiswahili tunamaanisha kuwa ni hali ya ukinzani kati ya wanamapokeo au wanajadi (wanaoshikilia kuwa daima vina na mizani ni muhimili mkuu katika ushairi wa Kiswahili) na wanausasa (ambao wanataka kupanua wigo wa kuuelewa ushairi wa Kiswahili na sio kuubana katika vipengele hivyo vya kimuundo). Topan katika dibaji ya *Kichomi* (1973) anasema kuwa “kitu kiitwacho shairi si lazima kiwe na muundo huohuo tu ndipo kistahili kuitwa hivyo” na sio lazima kila shairi livaliwe na umbo moja (Mulokozi na Kahigi, 1979). Baada ya kupata usuli wa mgogoro wa ushairi wa Kiswahili kwa ufupi sehemu inayofuata inaangazia namna ‘mgogoro’ huo unavyojitokeza katika tasnia ya ushairi wa Hip hop na Bongo fleva nchini.

4.0 ‘Mgogoro wa Ushairi’ katika Nyimbo za Hip hop na Bongo fleva

Migogoro katika uga wa muziki wa Hip hop na Bongo fleva ni mingi, inaweza kutokana na wivu wa kimaendeleo baina ya wasanii, dhuluma na kutofautiana kimaslahi baina ya wasanii na wasambazaji, wadhamini, *maprodyuza*, watangazaji wa vyombo vya habari, au kutofautiana baina ya wasanii na mashabiki (taz. Omari, 2009; Mwanjoka, 2011; Sugu, 2011; Samwel, 2012; Reuster-Jahn, 2014). Makala hii haitajikita katika migogoro yote hii tuliyoitaja hapa bali tumejikita katika ule unaohusiana na ushairi wa Kiswahili. Mgogoro wa ushairi wa miaka ya 1970 ndio hasa mweka wa mjadala wetu. Data za utafiti huu zinadokeza kuwa kuna mgogoro baina ya wasanii wa muziki huu hasa kuhusiana na mashairi ya Hip hop au Bongo fleva yaweje kifani. Hata hivyo, tunakiri kuwa ni vigumu kutaja kwa uhakika kabisa kuwa wanamapokeo (wanaozingatia arudhi) na wanamabadiliko (wasiozingatia arudhi) kutoka muziki huu wanaundwa na akina nani, kwani mgogoro huu bado haujafikia upeo wa kutosha kulibainisha hilo.

Kwa kuanzia tunaweza kusema kuwa Selemani Msindi, msanii kutoka Morogoro, maarufu kwa jina la kisanii Afande Sele ni mwasisi wa mgogoro huu kwa upande wa wasanii wanaofuata mrengo wa kimapokeo wa muziki huu. Msanii huyu mwaka 2004 alikuwa mshindi wa Shindano la Hip hop liitwalo Mfalme wa

Vina (King of Rhymes Competition). Hivyo mpaka sasa anajulikana kama mfalme wa vina maana hakukuwa tena na shindano kama hilo ili kumpata mshindi mwingine. Afande Sele, kama ‘mwanamapokeo’ wa muziki huu, kama ilivyo kwa washairi wa kimapokeo wa miaka ya 1970, anasisitiza shairi kuwa na vina. Jambo hili linaonekana dhahiri ukichunguza baadhi ya nyimbo zake. Mathalani, katika wimbo wake ‘Darubini Kali’ akimshirikisha msanii Dogo Ditto, na wimbo wa ‘Mtazamo’ akimshirikisha Msafiri Kondo maarufu kama Solo Thang na Joseph Haule maarufu kama Prof. Jay, mtawalia, kunajitokeza baadhi ya mambo haya. Tutazame mistari michache ya ‘Darubini Kali’.

(1) **Afande Sele ‘Darubini Kali’**

Kiitikio

1. *Ni mimi msanii x 2 kioo cha jamii x 2*
2. *Mimi naona mbali x 2 kwa darubini kali x 2*

Ubeti I

3. Afande anasema wote, wote kimya
4. Ntasyonena hapa yatamgusa mwenye hekima
5. Kama we unapenda pepo kwa nini uogope kifo?
6. Eh unachekesha, ah wanipa raha
7. Unafikri mbinguni utakwenda kwa motokaa eh
8. Ama utapata zali kama Yesu alivyopaa
9. Acha kujidangaya kwa Mungu si kwa mzungu
10. Unapokwenda kwa pipa ikibidi kwa njia za panya
11. Lo haiwezekani hasa bila ya imani
12. Unayelipiza baya kwa jema we ni shetani
13. Haufai kanisani haufai msikitini
14. Na hutufai kwenye fani pekee utapotea
15. Aliwazalo mjinga ndilo litakalomtokea
16. Na hii ndiyo darubini darubini
17. Wasanii muweke akilini hasa kwa mtu makini makini kiuasanii
18. Ila kama mtalii muziki uweke kapuni watakuokota chini
19. Unafanya muziki Bongo unaact kama mamtoni
20. Ya nini bora kuimba katuni lugha ngeni za nini kwenye muziki wa nyumbani?
21. Wakati bongo fleva inapeta zaidi Uswahilini?
22. Mi nacheka sana kuna vitu vya kuimba vyenye maana kila kona
23. Sasa inakuwa vipi unatajataja majina tu nyimbo nzima?
24. Tena kwa mistari isiyo na vina?

Rudia Kiitikio

Ubeti II

25. Ras naona mbali kwa darubini kali
26. Ndo maana muziki wangu unaegemea kwenye ukweli
27. Kwa mfano labda ungewapa mfano kabla hujashusha kibano
28. Nasema rap ni ukweli mtupu
29. Rap kiasili rap si kuimba uongo kama siasa za Bongo
30. Useme kwenu una benz wakati nyumba la udongo

31. Bwana mdogo wacha upambe tu
32. Unapopelekwa tu unakwenda kama ling'ombe
33. Simama utoe ujumbe kama huwezi unyamaze
34. Nasema mara ya mwisho sio lazima wote tuimbe
35. Watu wanataka ujumbe sio majigambo tu unasifu ngono na pombe
36. Pumbavu hamna soni kwenye zama za UKIMWI
37. Nchi maskini ya pili kutoka chini
38. Afande nashangaa hata Mungu anakataa
39. Kwa msanii wa nchi hii kuimba nyimbo za furaha kila saa
40. Wakati huko kijijini watu wanakufa kwa njaa
41. Haipendezi kutomjali mwenzako eti kwa ajili ya mavazi, haipendezi
42. Ama kujiona bora eti kwa ajili ya makazi haipendezi
43. Kuna tofauti gani kati ya Temeke na Mbezi
44. Au labda ukiishi Mbezi utakapokufa hauzi...

Kwa sasa, muziki huu umekuwa ni kimbilio la vijana wengi katika kujipatia ajira yao nchini. Hivyo, vijana wengi wamekuwa wasanii wa muziki huu. Kuongezeka kwa studio za kurekodia muziki, vituo vya redio na televisheni, magazeti na mitandao kunaufanya muziki huu kukua na kuenea kwa urahisi. Ingawa kuna fursa mbalimbali za vijana kufanya muziki huu, Afande Sele anashauri kuwa ni vema kama huwezi sanaa hii uachane nayo (taz. mistari ya 33-34 hapo juu). Kauli hii inafanana na wasiwasi aliokuwa nao Amri Abedi mnamo miaka ya 1950, kwani aliona kwamba “kuenea kwa vitabu na magazeti kumewafanya watu wengi watake kutunga mashairi. Mengi ya mashairi yanayotungwa, yametungwa bila ujuzi wa kutosha *au hayana ujumbe kuntu*, nayo yanaelekea kupunguza thamani ya mashairi ya Kiswahili mbele ya mashairi ya lugha nyingine. Hivyo, ni vema kueleza kanuni za kutunga mashairi ili kuwarejesha watungaji katika mipaka inayotakiwa” (taz. Abedi, 1954:iv, msisitizo ni wetu). Hivyo, Afande Sele anataka wasanii waimbe mambo ya maana yenye kuifaa jamii na sio kuongea majigambo, majisifu kuhusu makazi na mali zao, uongo au kusifia ngono na pombe. Aidha, katika dini na falsafa ya Kiafrika Mungu huabudiwa na kuheshimiwa sana kwani kidarajia yeye ni Mkuu kuliko viumbe vyote (Mbiti, 2011). Hivyo, Afande Sele anaona kuwa wasanii katika tungo zao waache kuongelea mambo yasiyompendeza Mungu. Ushairi hauna budi kuleta ‘maongozi ya dunia’ kwa wanajamii (Mnyampala, 1970) na kuwa na mawazo, maono na fikra yenye kuvuta moyo (Robert, 1968).

Kwa upande wa fani, katika wimbo huu ‘Darubini Kali’ Afande Sele anaungana na washairi wa kimapokeo kwa kusisitiza shairi kuwa na vina (taz. mstari wa 24). Mathalani, anakubaliana na washairi kama Wallah (1988:151 katika Indede 2008:89) katika shairi lake la “Ushairi ni sanaa” anaposema kwamba watunzi wa siku hizi huharibu tungo kwa kukosa mizani na vina. Vilevile, Afande Sele anakemea matumizi ya lugha za kigeni katika muziki huu. Hali hii inatuonesha pia kwamba ingawa historia ya muziki wa Hip hop nchini Tanzania ilianza kwa kuimbwa kwa Kiingereza na baadaye kwa Kiswahili, lakini hii haimaanishi kuwa Kiingereza kimepotea kabisa katika nyimbo hizo. Suala la

kubadili msimbo na kuchanganya lugha linatumika sana katika nyimbo hizo. Hivyo, Afande Sele anasisitiza kudumisha utamaduni na utambulisho wa Mtanzania kwa kutumia hasa lugha asilia, hususani Kiswahili. Jambo ambalo Shaaban Robert (1947:27) analisisitiza katika shairi ‘Kiswahili’, anaposema kuwa ‘titi la mama litamu’; akimaanisha kuwa lugha ya Kiswahili, ambayo anaifaninisha na titi, ina raha na fahari yake kuitumia.

Katika wimbo wa ‘Mtazamo’ Afande Sele anaendelea kuwakemea washairi wenzake na kutaka kuwapa misingi bora ya utunzi. Anasema:

(2) Afande Sele ‘Mtazamo’

Ubeti III

1. Asante Profesa Jay, Majani na Ulamaa mmegusa ninapopataka
2. Nami kwenye mtazamo nina jambo nataka kuweka
3. Maana kila kukicha mc's³ wanaongezeka
4. Nasema very nice, yes rap kama dhehebu mc's kama wafuasi
5. Wingi wa wasanii inaonyesha ni dini swafi yaani imekubalika
6. Waumini tuko wengi lakini bado nina shaka sijapata uhakika
7. Wote tumesadiki au wengine ni feki
8. Mmetumwa kama mamluki?
9. Manake hamna maana mnarap mradi ni rap
10. Mistari imekosa vina na yenye vina haina maana
11. Na kila mnapokaa mnapenda kusengenyana
12. Mnapenda kutetana na mnapenda kulumbana
13. Mimi naogopa sana kwa jinsi ninavyoelewa mwishoni mtatukanana
14. Ama inawezekana mwishoni mkaja chinjana
15. Na wote tunaorap tuonekane hatuna maana
16. Wapi ilipo taarab ilikuja kwa kishindo
17. Na wagumu walishahusudu
18. Kwa ajili ya malumbano mwishoni ikafa kibudu
19. Shabiki piga simu changia mawazo yako
20. Ni nani tutamlaumu kama rap itacease
21. Kwa kuendekeza upuuzi
22. Nani tumchune ngozi prodyuza aliyerekodi
23. Ama labda DJ anayepiga kwenye kipindi
24. Wengi wanapenda rap ajabu rap haiwapendi
25. Waungwana wanaiacha pumbavu hawaambiliki
26. Hivi kwani lazima tuwe wote wanamuziki?
27. Mi nadhani ingetosha wengine mbaki mashabiki
28. Huu ni wangu mtazamo masela msijenge chuki
29. Hata na Majani yooh!

Katika wimbo huu, kama ilivyo katika ‘Darubini Kali’, Afande Sele pia anasisitiza tungo kuwa na vina (taz. mstari wa 10). Aidha, anahadharisha kuhusu matumizi ya lugha ya utesi, masengenyo, malumbano, na matusi katika muziki huu kwamba

³ *Mcs* (Master of Ceremony) katika muziki wa Hip hop inamaanisha wasanii, japo Afande anakataa Kiingereza lakini pia anatumia kwa namna fulani.

yanaweza kusababisha wasanii hata kuchinjana. Wasiwasi wake huu kuhusiana na matumizi ya lugha katika ushairi wa Kiswahili unafanana na ule wa Mwinyihatibu Mohamed katika Chiraghdin (1977:28) kupitia shairi 'Tungo Zimo Hatarini'. Mohamed, pamoja na mambo mengine, anasisitiza tungo kufuata kaida za utunzi bora kama vile kuacha kutumia lugha ya matusi, kufuata mizani na vina na kadhalika.

Nadharia ya Uhemnitiki inasisitiza kuwa ili kuelewa maana ya matini, msomaji au mhakiki hana budi kuyajua mambo mbalimbali yaliyomzunguka mtunzi wa matini husika, wakati au kabla ya kutunga kazi yake (Eagleton, 1996; Wamitila, 2002). Hivyo, katika mahojiano yetu na Afande Sele (tarehe 20 Juni 2014) alibainisha kuwa aliimba nyimbo hizi kutokana na mabadiliko ya kiutunzi yaliyokuwa yanatokea katika sanaa mnamo miaka ya 1990, hasa katika muziki wa taarabu. Kwamba aliona haukuwa unafuata kaida ya zamani ya utunzi wa mashairi yake kama vile lugha ya mafumbo, vina na mizani. Ni kwa kupitia muktadha huu ndio aliona awaelekeze pia wasanii wenzake wa Hip hop namna utunzi unavyopasa uwe katika nyimbo za muziki huu.

Hivyo, Afande Sele, maarufu pia kama Mfalme wa Vina, anakemea mambo ambayo anaona hayafai katika utunzi wa nyimbo za muziki wa Hip hop na Bongo fleva. Miongoni mwa mambo ambayo washairi wa kijadi wanayatetea ni kudumisha arudhi za utunzi wa mashairi ya Kiswahili. Mathalani, kwa upande wa fani katika mashairi haya Afande Sele anahimiza kufuata vina (sauti zenye kufanana na zinazojirudiarudia zinazokaa kati au mwisho wa mstari). Vina, ingawa wengine wanaviona kama pambo tu, Afande Sele anaonekana kuungana na watetezi wa vipengele hivi kuwa "mashairi ya Kiswahili ni yenye vina na mizani, kuufanya ushairi wa Kiswahili usiwe na vina na mizani ni kuipumbaza akili isifanye kazi ya kutafuta maneno ya kusadifisha mawazo na dhana itakiwayo. Mashairi ya Kiswahili yanapofuata misingi yake hiyo vizuri huelekea na kuisimua msomaji katika fahamu yake" (Kandoro, 1983: 117–118). Matumizi ya vina yana umuhimu katika ushairi kwani hutumika kuonesha hali ya shairi na hisi za mshairi kama vile furaha au huzuni (Mulokozi na Kahigi, 1979:45). Afande Sele (kwa taji lake la ufalme wa vina Tanzania) na wasanii wengine wenye mrengo huu, wanautetea ushairi wa kimapokeo, kama ambavyo Kezilahabi (1983: 147) anabainisha kwamba "vina na mizani ndicho kikomo cha ushairi." Na matumizi yake huweza kumjengea mtunzi heshima kama ambavyo Afande Sele katika wimbo wake wa 'Karata Dume' anasema "Nasikika kila wakati, natamba na kuheshimika kwa vina mwisho na kati."

Kwa upande wa maudhui Afande Sele, kama ilivyo kwa wanamapokeo na wanausasa, anasisitiza nyimbo zenye ujumbe, maana na maudhui mazito yenye kuzungumzia mambo ya msingi katika jamii. Hapendi tabia inayofanywa na wasanii wengi kwenye nyimbo zao kwa kuimba mambo yenye kukosa uhalisi au ambayo si muhimu kwa jamii kama vile kutaja majina ya ndugu, jamaa, rafiki, maprodyuza na watu wengine, au kujisifia mambo ambayo siyo ya kweli wala

hayana msingi wowote. Afande Sele katika ‘Darubini Kali’ mistari ya 33 na 34 na ‘Mtazamo’ katika mistari ya 9, 10, 26 na 27 anaona kuwa kama huna jambo la msingi lenye kuchoma moyo basi hakuna budi kuachana na fani hii, kwani si lazima watu wote wawe waimbaji. Mawazo ya Afande Sele yanabainishwa vizuri na Kibao (1983: 98) anaposema kuwa “hivi sasa tuna washairi wengi lakini tulio wengi tunajiandikia bila kufuata kanuni almuradi liitwe shairi, au tunajiandikia tu midamu tumefuata kanuni zake, hata kama shairi lenyewe halileti maana...shairi sio kanuni tu, bali sharti liwe na maana ndipo linapoitwa shairi.” Wazo hili pia linazungumzwa na Abedi (1954: 41) katika *Sheria za Kutunga Mashairi na Diwani ya Amri* anaposema kuwa “tunga iwapo haja: usitunge jambo lolote ila juu ya jambo linalokusakama sana. Mashairi ya namna hii huwa na nguvu ya kupenya katika nyoyo za watu wengine, yakawa na uzuri unaodumu zaidi.” Inawezekana kuwa kutodumu kwa nyimbo nyingi za wasanii wa muziki huu, ukilinganisha na nyimbo za muziki wa dansi hasa zile maarufu kama Zilipendwa, kunatokana na kutunga mambo ambayo hayana haja au uzito wa kutosha katika jamii pana inayowazunguka.

Kwa upande mwingine, nyimbo za Afande Sele zinagusia dhima ya ushairi katika kuongelea ukweli fulani wa maisha (taz. Kezilahabi, 1983). Afande Sele anakemea majigambo ya uongo; mathalani, wasanii kupenda kujisifia kuwa wanamiliki magari na nyumba za kifahari ilhali kiuhalisia wanakaa kwenye nyumba za udongo! Hata hivyo, hatuna budi kuweka wazi kuwa kwa kawaida majigambo au tanzu nyingine za fasihi hutumia chuku ili kufikisha ujumbe husika kwa jamii (taz. Gunner, 1979; Yankah, 1983; Omari, 2009; Samwel, 2012).

Hata hivyo, Afande Sele pamoja na wasanii wenzake alioshirikiana nao katika wimbo wa ‘Mtazamo’ wanasema kuwa haya wanayoyasema ni mtazamo tu. Mathalani, Msafiri Kondo maarufu kama Solo Thang katika wimbo huo anaendelea kusesitiza suala la vina kwa kusema:

1. Wanaitwa Ma-mc⁴ hawajui mitindo huru
2. Huu mtazamo wangu naona vingi vioja...
3. Ni kipaji tu ni mtazamo tu
4. Msikasirike washikaji haya mawazo tu.

Mtindo huru (*free style*) katika muziki wa rap (Hip hop) ni pale msanii anapotunga na kughani mashairi papo kwa papo, bila kuwa ameyaandaa au kuyatunga kabla, huku akizingatia urari wa vina na mizani (taz. pia Samwel na wenzake 2013: 63-64). Hivyo, kujua mtindo huru kunaonesha kipaji na umahiri wa msanii katika utunzi wa ushairi wake. Hata hivyo, Afande Sele, Solo Thang na Prof. Jay, katika wimbo huu, kwa ujumla, wanasema kuwa huu ni mtazamo wao kuhusiana na

⁴ MC katika muziki wa Hip hop inamaanisha msanii.

namna utunzi wa ushairi unavyopaswa kuwa ingawa labda wasanii wengine wanaweza kukasirika kwa kuambiwa mambo haya.

Suala la vina si tu linasisitizwa na Afande Sele bali na wasanii wengine wengi. Msanii mwingine mtetezi wa arudhi ya ushairi ni Mutalemwa Jasson Theobard Mushumbusi anayejulikana kwa lakabu ya Nash MC. Katika wimbo wa 'VVU' unaopatikana katika albamu yake ya *Mzimu wa Shaaban Robert*, anasisitiza vina katika utunzi wa ushairi. Tuangalie mistari michache ya wimbo huo:

(3) Nash MC 'VVU'

Ubeti I

1. Usiulize mi ni nani Vietnam
2. Kwenye uwanja wa medani
3. Nayatuliza nayauliza mashetani
4. Yanataka kitu gani
5. Kiti wa Nash anataka kughani
6. Anataka kuwafundisha kurudisha hii fani
7. Nimekamilika naandika kama Shaaban Robert
8. Hamnipati kwenye chart za kughani
9. Mi ndo MC kuhani mkuu
10. Nakwambia kaa mbali na VVU

Kiitikio

Niite Nash MC

MC pekee mwenye VVU, Vina vikali usipime

Vina vikali usipime VVU, Vina vikali usipime

Nash MC katika wimbo wake wa 'VVU' (kirefu chake: Vina Vikali Usipime) anajigamba kuwa tungo zake zina vina, na yeye ndiye msanii pekee mwenye VVU jambo ambalo ni la kujivunia katika utunzi. Anaufananisha utunzi wake na malenga wa ushairi wa Kiswahili Shaaban Robert, na hivyo anataka kuwafundisha wasanii wengine utunzi bora wa ushairi. Kama tulivyoona awali suala la vina linasisitizwa na Shaaban Robert katika fasili yake ya ushairi kuwa, 'ushairi ni sanaa ya vina inayopambanuliwa kama nyimbo, mashairi na tenzi (taz. Robert, 1958); kwamba, vina hutukuza sanaa ya ushairi na hufanya shairi kukumbukika kwa urahisi (Robert, 1972: xiii). Hata hivyo, kwa upande mwingine Nash MC haelewi kuwa Shaaban Robert (1972: xii-xiii) anabainisha namna kadhaa za mashairi kama vile: mashairi ya mizani (yana idadi sawa ya silabi katika mistari ya shairi zima), mashairi ya vina (yana mlingano wa sauti ya kati na mwisho wa kila mstari), mashairi ya kutupa vina (mashairi yasiyokuwa na vina) na guni (mashairi yenye dosari ya mizani na hila katika vina). Suala la Nash kujinasibisha na Shaaban Robert⁵ tunaweza kujenga hoja kuwa naye yuko kundi la washairi wa

⁵ Ingawa Shaaban Robert mwenyewe katika baadhi ya mashairi anaonekana kutozingatia urari wa vina na mizani.

kimapokeo. Nash anaona nyimbo za muziki huu zimepotoka katika utunzi wake, hasa kwa kutokuzingatia vina. Anaona kuwa kwa kufanya hivyo ‘mashetani’ ya utunzi bora yamekasirika na hivyo lazima yatulizwe. Nash anayauliza na kugundua kuwa kumbe yalikuwa yanataka mashairi yenye vina. Anayatuliza mashetani hayo kwa VVU, hamaainishi Virusi Vya UKIMWI, bali ‘Vina Vikali Usipime’.

Kwa hakika suala la vina linaisitatizwa na wasanii wengi wa muziki huu; si rahisi kuwataja wote katika makala hii fupi. Kwa mfano, albamu ya msanii Faridi Kubanda maarufu kama Fid Q inayoitwa ‘Vina Mwanzo, Kati na Mwisho’ inaonesha msisitizo wa vina. Naye Joseph Haule (Prof. Jay) katika wimbo wake wa ‘Hapo Vipi’ kuna mkarara unaosema “Maisha yenyewe kamari hatari ndani ya safari, kichwani vina kama mchanga wa bahari.” Hivyo, wanasisitiza pia matumizi ya vina katika tungo zako. Msisitizo wa vina katika nyimbo zao pia unatokana na fasili ya dhana *rap* kwamba kirefu chake ni **rhyme and poetry**, yaani vina na ushairi. Kwa hakika zipo nyimbo nyingi zinazosisitiza vina kwani wasanii wanaona kwamba matumizi ya vina katika nyimbo hizo ni ukomavu wa kishairi. Aidha, wasanii wengine wa muziki wa Hip hop husisitiza vina kupitia lakabu zao. Mathalani, Juma Kassim anajulikana kama Msitu wa Vina, George Elias lakabu yake ni Gelly wa Rhymes, na Ramadhan Mponjika Mtingino anajulikana kama Chief Rhymson. Msisitizo wa matumizi ya vina katika nyimbo na lakabu zao unaofanywa na baadhi ya wasanii unaonesha kuwa kuna dhana ya ‘umapokeo’ ambayo wanasisitiza, kuhusiana na ushairi uweje. Hivyo wasanii wa muziki huo ambao wanasisitiza vina wanaonekana kujisifia kuhusiana na jambo hilo na hata kuwadhihaki na/au kuwakemea wale wasiotumia vina.

Tukizungumzia Hip hop na Bongo fleva kama aina mbili tofauti za muziki suala la mgogoro pia linaibuka kiasi cha kutunga nyimbo zenye kuzungumzia jambo hili. Inaaminika kwamba maudhui (dhamira) ya wasanii wa Hip hop yanazungumzia masuala mazito na ya msingi katika jamii kama vile rushwa, ufisadi, umasikini/ugumu wa maisha, na ukosefu wa ajira. Mathalani, Clark (2013) anabainisha kwamba Hip hop halisi, pamoja na mambo mengine, ni ile yenye kuleta upinzani, inayoongelea maudhui yanayoakisi ukweli wa jamii, ubunifu na ujuzi wa kishairi na yenye kuiwakilisha jamii. Aidha, wasanii wa Hip hop halisi wanaona kuwa muziki huu unapaswa ufuata misingi yake kama vile grafiti, kuongea ukweli, udjei, uemsii, na mabreka. Kwa upande wa Bongo fleva (taz. Omari, 2009; Mwanjoka, 2011; Samwel, 2011) wasanii wake wanadaiwa kujikita sana katika maudhui ya kimapenzi au maudhui ambayo si mazito. Hivyo, Hip hop ni tofauti na Bongo fleva, kwani Bongo fleva haina misingi hiyo. Mvutano baina ya wasanii wa pande mbili hizi ulianza kujitokeza kuhusiana na muziki wa vijana wa kileo wa Kitanzania uitwe jina gani? Je, uitwe Bongo fleva? Mvutano huu wa kiutambulisho na wa wasanii wa Hip hop kukataa kuitwa Bongo fleva umeibua nyimbo kadhaa zenye kuzungumzia jambo hili. Mathalani, wimbo wa Nay wa Mitego akimshirikisha msanii Diamond Platinumz uitwao ‘Muziki gani’ unaongelea mgogoro huu, ambapo katika wimbo huu Nay anaonekana kuwakilisha

Hip hop na Diamond anawakilisha Bongo fleva. Nyimbo nyingine kama vile 'Nakupenda Hip hop' ya msanii Roho Saba inaonekana kutetea muziki wa Hip hop. Wakati wimbo kama 'Hip hop Haiuzi' wa msanii Madee, na 'Bongo flava' wa Dully Sykes ziko upande wa Bongo fleva. Ufuasi kama huu tunaweza kusema kuwa unaashiria mvutano fulani wa kimitazamo baina ya makundi haya mawili ya kimuziki. Na labda hapo baadaye kuibua mgogoro mkubwa zaidi kati yao.

Kwa ujumla, kama tulivyoona hapo juu, Afande Sele anajikita, ingawa si kwa viwango vyote, katika mawazo ya wanamapokeo. Mathalani, Kibao (1983:102), ambaye ni miongoni mwa washairi wa kimapokeo, anasisitiza kanuni sita za ushairi wa Kiswahili, nazo ni mizani, vina, urari, muwala, utoshelezo, na kuwa na maana (taz. pia Abedi, 1954; Mnyampala, 1970). Afande Sele, kama ilivyo kwa washairi wa kimapokeo, anaona pia kuwa tungo zenye mafundisho (maana), kutotumia lugha ya utesi, matusi na kashfa na lugha za kigeni ni kunga muhimu ya ushairi wa Kiswahili.

Ingawa mashairi yana miundo mbalimbali kutegemeana na lengo na ufundi wa mshairi mwenyewe kwa hakika ni dhahiri kuwa miongoni mwa watunzi, wahakiki na jamii kwa ujumla muundo uliozoeleka sana ni ule wa tarbia (ubeti wenye mistari minne), vina na mizani (Abedi, 1954). Hivyo, ni ukweli usioplingika kuwa "vina, na mizani viliufikisha ushairi katika hatua ya juu sana ya maendeleo" (Massamba, 1983:60). Jambo ambalo linawafanya baadhi ya wasanii wa muziki huu kuendelea kutetea muundo huu na kanuni nyingine ambazo wanamapokea wanazisisitiza sana, kuwafokea wasanii wengine ambao wanaonekana kukiuka kanuni hizi, na hata kujigamba kuwa mashairi yao ndiyo bora. Vina kwa wasanii wa nyimbo za muziki huu ni moja ya sifa au kipaji ambacho kwayo msanii hujitapa nayo. Imekuwa ni kawaida kwa msanii kujigamba kuwa mashairi yake yana vina na kuwaponda wale ambao hawatumii vina. Ni wazi kuwa Afande Sele na wasanii wengine wanaosisitiza vina wanajikita katika mkabala wa kimapokeo.

Kwa upande wa pili, washairi wa kisasa wa miaka ya 1970 wanapingana na hoja kuwa mashairi ya Kiswahili si lazima yatawaliwe na vina na mizani. Hata hivyo, 'wanausasa' wa muziki huu wanajibainisha kwa kiasi kidogo sana. Mathalani, msanii Hamadi Ali Seneda anayejulikana kama Madee katika wimbo wake 'Game Inavyochange'⁶ akimshirikisha msanii Godzilla wanaonekana kulizungumzia jambo hili japo kwa kidogo sana. Katika mistari ya wimbo huu Madee anaonekana kumtaja Afande Sele na kundi lake lakini kwa lugha ya kificho.

(4) Madee ft. Godzilla 'Game Inavyochange'

Kiitikio

Jinsi game inavyochange

Huwezi kufananisha ya sasa na yaliyopita

⁶ Akimaanisha jinsi sanaa (muziki) inavyobadilika.

Jinsi game inavyochange

Watu hawapendani imegeuka kama vita

Godzilla

Wengine wanalia wanataka wapate *airtime*

Muziki wao umeshakwisha umepita *longtime*

Madee

Labda unamsema yule mweye rasta rasta

Mi nafanya biashara tupo fasta fasta...

Tutabaki vioo madogo tunawamulika...

Tozi wa porini si unajua?

Wimbo huu ambao umeimbwa kwa mtindo wa dialogia kati ya Godzilla na Madee unaongelea migogoro na mabadiliko mbalimbali yanayojitokeza katika muziki huu, kiasi cha kwamba huwezi kufananisha hali ya zamani na ya sasa. Aidha, Madee anataja maneno kama rasta na porini. Kwa kuwa Afande Sele anafuga rasta (na hata katika wimbo wake wa ‘Darubini Kali’ hapo juu katika mstari wa 25 anajitaja kuwa yeye ni Ras⁷) na kundi lake la muziki linaitwa Watu Pori tunashawishika kufasiri kwamba labda Madee alitaka kumwambia Afande Sele kwamba muziki hauna budi kubadilika. Madee, kama ilivyo kwa washairi wa mashairi ya kisasa wa miaka ya 1970, anaonekana kutokubaliana na suala la kuona kuwa ushairi au sanaa (*game*) kuwa ni kitu kisichobadilika. Inaonekana kama Madee anasema kuwa “vina si muhimu katika utunzi wa ushairi, na vitu hivyo haviwezi kufanya shairi likawa la Kiswahili” (taz. Kezilahabi, 1983: 146-7) au la muziki wa Hip hop na Bongo fleva. Kwa kupitia mifano hii michache tuliyo fanikiwa kuipata tunashawishika kusema kuwa, ingawa mgogoro wa ushairi wa miaka ya 1970 umefifia, inawezekana mgogoro huo bado upo, ukaibuka upya na kuendelezwa kupitia wasanii wa muziki huu.

Inafaa pia kueleza kwamba, ingawa kumeonekana kuanza kwa mjadala baina ya wasanii wa muziki huu kuhusiana na ushairi mzuri ni upi, wasanii wengi, ingawa wanajua kuwapo kwa muundo wa vina na mizani, hawabanwi na muundo huo. Kila msanii anaonekana kupanga idadi ya mistari katika beti, idadi ya mizani na vina kulingana na matakwa yake. Hii pia hutegemea na aina ya maudhui na mapigo ya wimbo husika; hivyo basi kila msanii ana mpangilio wake. Kuna wale wanaotumia urari wa vina na mizani katika wimbo mzima, na wale wanaochanganya vina na idadi ya mizani tofauti katika mstari au ubeti mmoja, na hata beti nyingine kukosa vina. Kwa ujumla tunaweza kusema kuwa wasanii wa nyimbo za muziki huu wanatumia miundo yote miwili. Kuhusiana na mashairi ya muziki huu Reuster-Jahn (2007:234) anaeleza pia kwamba “idadi ya silabi katika mistari hubadilikabadilika. Kuna mistari yenye mizani nyingi na mingine chache. Silabi ya mwisho wa mstari daima hutegemea mdundo/mapigo ya ngoma. Pia,

⁷ Ras(tafari) inarejelea (ingawa si kwa usahihi sana) mtu yeyote ambaye anafuga/anasuka rasta.

kuna utunzi huru katika nyimbo za Bongo fleva.” Wasanii kutotumia vina haimaanishi kwamba wameshindwa kufanya hivyo bali ni kutaka uhuru wa kisanaa. Kama ambavyo Indede (2008:80) anasema, “washairi wa kimapinduzi wana uwezo wa kutunga mashairi kwa uzingatifu wa arudhi zilizopo ila tu wameasi kaida hii kimaksudi.”

5.0 Hitimisho

Makala hii imejadili kama mgogoro wa ushairi wa Kiswahili bado upo kupitia nyimbo za muziki wa Hip hop na Bongo fleva. Inaonekana kuwa kuna mjadala wa chini kwa chini ulioasisiwa na Afande Sele na kujadiliwa na wasanii wengine kupitia nyimbo zao. Imedhihirika kwa baadhi ya wasanii wa muziki huu kuwa matumizi ya vina katika nyimbo na lakabu zao ni jambo muhimu. Kuna wasanii wa hip hop wanaofuata ushairi wa kimapokeo na wale wanaofuata ushairi wa kisasa, halikadhalika kwa Bongo fleva. Baadhi ya tungo zao zinadokeza kuhusiana na shairi zuri liweje kifani na hata kimaudhui. Hata hivyo, ni vigumu kwa sasa kutaja wanamapokeo na wanausasa wa muziki huu hasa ni akina nani kwani ‘mgogoro’ wao bado haujafikia upeo wa kutosha. Kwani wimbo wa msanii husika huweza kufuata au kutofuata vina kutoka ubeti hata ubeti au mstari hadi mstari; kwa hiyo tunaweza kusema kuwa miongoni mwao hakuna wanamapokeo dhati. Ushairi unatolewa kuwa wasanii, ama kwa kutumia vina au la, hawana budi kuimba mambo ambayo ni muhimu katika jamii inayowazunguka. Halikadhalika, wanamapokeo, wale wa miaka ya 1970 na wa sasa, hawana budi kuelewa kuwa dunia na vitu vilivyomo ndani yake, ikiwemo sanaa, vimo katika mabadiliko. Katika mjadala wetu ni vigumu kutaja hasa msanii gani wa muziki huu anawakilisha kundi la wanamapokeo na nani anawakilisha kundi la wanausasa. Ila hapa tunajaribu kujenga hoja kwamba labda baadhi ya kauli na misimamo yao kupitia tungo zao tunaweza kuzifananisha na ule wa miaka ya 1960. Hata hivyo, tunaweza kujiuliza zaidi: Je, msisitizo huu wa vina kwa baadhi ya wasanii unataka kutueleza nini hasa? Je, una lengo la kuturejesha upya katika mgogoro wa ushairi wa miaka ya 1970?

Marejeleo

- Abedi, K.A. (1954). *Sheria za Kutunga Mashairi na Diwani ya Amri*. Dar es Salaam: East African Literature Bureau.
- Abrams, M.H (1999). *A Glossary of Literary Terms* (7th ed.). Boston: Heinle & Heinle.
- Afande, S. (tarehe 20 Juni 2014). Mahojiano na Mtafiti, Morogoro.
- Burnim, M. na Maultsby, P. (2006). *“Introduction.” African American Music: An Introduction*. New York: Routledge.
- Chiraghdin, S. (mh.). 1977. *Malenga wa Mrima: Tungo za Mwinyihatibu Mohamed*. Dar es Salaam: Oxford University Press.
- Clark, M. K. (2013). “Representing Africa! Trends in Contemporary African Hip hop”, in *The Journal of Pan African Studies*, 6(3). 1-4.

- _____ (2013). "The Struggle for Hip hop Authenticity and Against Commercialization in Tanzania" in *The Journal of Pan African Studies*, 6(3):5-21.
- Eagleton, T. (1996). *Literary Theory: An Introduction* (2nd ed.). Minnesota: The University of Minnesota Press
- Englert, B. (2008). "Ambiguous Relationships: Youth, Popular Music and Politics in Contemporary Tanzania" *Stichproben. Wiener Zeitschrift für kritische Afrikastudien* Nr. 14/2008, 8. Jg., 71-96
- Gunner, E. (1979). "Songs of Innocence and Experience: Women as Composers and Performers of "Izibongo", Zulu Praise Poetry" in *Research in African Literatures*, 10(2):239-267.
- Halliday, C. (2011). "Bongo Flava: Empowerment by Hip Hop in Tanzania" <http://thinkafricapress.com/tanzania/bongo-flava-hip-hop-empowerment> (ilisomwa Mei 2015).
- Haskins, J. (2000), *One Nation under a Groove: Rap Music and its Roots*. New York: Hyperion Books.
- Indede, F. N. (2008). "Mabadiliko katika Umbo la Ushairi na Athari zake katika Ushairi wa Kiswahili" in *Swahili Forum* 15: 73-94.
- Kandoro, S. A. (1983). "Hatua Mbalimbali za Kubuni na Kutunga mashairi ya Kiswahili", katika *Makala ya Semina za Kimataifa ya Waandishi wa Kiswahili III: Fasihi*. Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili. Kur 114-125.
- Kezilahabi, E. (1974). *Kichomi*. Nairobi: Heinemann Educational Books Ltd.
- _____ (1983). "Uchunguzi katika Ushairi wa Kiswahili", katika *Makala ya Semina za Kimataifa ya Waandishi wa Kiswahili III: Fasihi*. Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili. Kur 145-165.
- Kibao, S.A. (1983). "Namna ya Kujifunza, Kuliandika na Kulifumbua Shairi la Kiswahili", katika *Makala ya Semina za Kimataifa ya Waandishi wa Kiswahili III: Fasihi*. Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili. Kur 96-113.
- Maitaria, J. N. (2012). "Uainishaji wa Ushairi wa Kiswahili kwa Kutumia Kigezo cha Methali" katika *Mulika* Na. 31. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Kur. 89-105.
- Yankah, K. (1983). "To Praise or Not to Praise the King: The Akan "Apae" in the Context of Referential Poetry" in *Research in African Literatures*, 14(3):381-400.
- Massamba, D.P.B. (1983). "Utunzi wa Ushairi wa Kiswahili", katika *Makala ya Semina za Kimataifa ya Waandishi wa Kiswahili III: Fasihi*. Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili. Kur 54-95.
- Mayoka, J. (1984). *Mgogoro wa Ushairi wa Ushairi na Diwani ya Mayoka*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- Mbiti, J. (2011). *African Religion and Philosophy*. Nairobi: East African Educational Publishers.
- Mnenuka, A. (2011). "Taswira ya Mwanamke katika Muziki wa Bongo Flewa: Mifano kutoka katika Nyimbo Teule" katika *Mulika*. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam: TATAKI. Kur. 69-93.
- Mnyampala, M. (1970). *Diwani ya Mnyampala*. Dar es Salaam: East African Literature Bureau.
- Mulokozi, M.M. (1975). "Revolution and Reaction in Swahili Poetry" in *Kiswahili*, Vol. 45/2. Dar es Salaam: Institute of Kiswahili Research. Kur. 46-65.

- Mulokozi, M.M. na Kahigi, K. K. (1973). *Mashairi ya Kisasa*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- Mulokozi, M. M na Kahigi, K. K. (1979): *Kunga za Ushairi na Diwani Yetu*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- Mwanjoka, G. (2011). *Harakati za Bongo flava na Mapinduzi*. Dar es Salaam: No Publisher.
- Njogu, K. na Chimera, R. (1999). *Ufundishaji wa Fasihi: Nadharia na Mbinu*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Omari, S. (2009). *Tanzanian Hip hop Poetry as Popular Literature*. Tasinifu ya Uzamivu (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Omary, M. (2011). *Siasa katika Ushairi wa Kezilahabi: Uchunguzi wa Karibu Ndani* (1988) na *Dhifa* (2008). Tasinifu ya Uzamivu (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Powell, J. R. (2013). *I Gave You Power: How Hip-hop Maintains Relevance Through the Visual Culture It Creates*. Tasinifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo cha Savannah cha Sanaa na Mitindo, Savannah.
- Reuster-Jahn, U. (2007). "Let's go Party! Discourse and Self-Portrayal in the Bongo fleva song Mikasi ('Sex', Ngwair 2004)", in *Swahili Forum*, 14: 225-244.
- _____ (2014). "Antivirus. The Revolt of Independent Bongo Flava Artists against a Media and Entertainment Empire in Tanzania", in *Bongo Media Worlds. Producing and Consuming Popular Culture in Dar es Salaam*, Matthias Krings & Uta Reuster-Jahn (eds.). Köln: Köppe. pp. 43-78.
- Robert, S. (1947). *Pambo la Lugha*. Witwatersrand: Witwatersrand University Press.
- _____ (1968). *Mashairi ya Shaaban Robert*. London: Nelson.
- _____ (1968). *Kielezo cha Fasili*. Nairobi: Evans Brothers Ltd.
- _____ (1972). *Sanaa ya Ushairi*. Dar es Salaam: Nelson,
- Samwel, M (2012). *Mabadiliko katika Majigambo: Uchunguzi wa Majigambo ya Jadi na ya Bongo Fleva*. Tasinifu ya Uzamivu (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Samwel, M. Selemani, A.J. na Kabiero A.J. (2013) *Ushairi wa Kiswahili: Nadharia, Maendeleo, Mwongozo kwa Walimu wa Kiswahili na Diwani ya Mea*. Dar es Salaam: Meveli Publishers.
- Sanka, S. M. (1995). "Umapokeo na Usasa katika Ushairi wa Kiswahili", katika *Kioo cha Lugha*, Juzuu Na. 1. Dar es Salaam: TUKI.
- Senkoro, F.E.M.K. (1988). *Ushairi: Nadharia na Tahakiki*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press
- Shitemi, N.L. (2010) *Ushairi wa Kiswahili kabla ya Karne ya Ishirini*. Eldoret: Moi University Press.
- Sugu (Mbilinyi, J). (2011). *Sugu: The Autography*. Dar es Salaam: Deiwakaworld.com.
- Sway, N. B. (2015). *Dhima ya Korasi katika Utendaji wa Ushairi Simulizi: Mifano kutoka Tamasha Teule la Nyimbo za Bongo Fleva la Msanii Nasib Abdul "Diamond"*. Tasinifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Rose, T. (1994). *Black Noise: Rap Music and Black Culture in Contemporary America*. Middletown: Wesleyan University Press.
- Ruo, K. R. (1983/2003). "Suala la Ushairi wa Kiswahili", katika *Makala za Semina Ya*

- Kimataifa ya Waandishi wa Kiswahili III*. Dar es Salaam: TUKI. Kur. 127-144.
- Wallah, Wallah bin. (1988). *Malenga wa Ziwa Kuu*. Nairobi: East African Education Publishers.
- Wamitila, K.W. (2002). *Uhakiki wa Fasihi, Misingi na Vipengele Vyake*. Nairobi: Phoenix Publishers Ltd.

Diskografia

- Afande Sele. (2002). *Mkuki Moyoni*. Dar es Salaam: GMC Wasanii Promoters.
- Afande Sele. (2003). *Darubini Kali*. Dar es Salaam: GMC Wasanii Promoters.
- Afande Sele ft. Mez B. (2008). *Karata Dume*.
<https://www.youtube.com/watch?v=G6Wzrd7HkS8>
- Madee (2012). 'Game Inavyochange'. Dar es Salaam: Mako Chali.
- Nash Emcee (2012) *Mzimu wa Shaaban Robert*. Dar es Salaam: Teknohama.
- Prof. Jay. (2014). *Hapo Vipi*. Youtube.